

fastul liturghiei și strălucirea icoanelor, ca și solemnitatea necesară împlinirii oricărui oficiu, a rămas să se realizeze numai prin arta cuvîntului rostit. De aceea, a trebuit să se creeze, ca fenomen specific ereziei, literatura laică a sărbătorilor, a cărei formă reprezentativă și desigur primordială a fost și este ceea ce se numește « colindul laic », creație epică populară proprie la origini tuturor sărbătorilor populare și nicidecum numai Crăciunului.

Această literatură specifică s-a dezvoltat paralel cu evoluțiile interne ale concepțiilor bogomilice, astfel că formele actuale ale colindului laic bulgar ori românesc corespund prototipurilor originale tot atît cît practicile bogomilismului popular din sec. XV coincideau cu doctrina religioasă combătută în sec. X de prezbiterul Cozma.

De aceea, pentru a se putea interpreta just producțiunile literare scrise și orale ale bogomilismului, trebuie să se țină seama că acesta nu a reprezentat un fenomen static, dogmatic, asemeni ortodoxiei feudale, ci o forță în continuă mișcare și evoluție. Pentru a exemplifica, amintim că erezia a trecut de la predica ascetismului, fapt confirmat de indicațiile prezbiterului Cozma, la practici orgiastice, așa cum afirmă pentru începutul sec. XII *Sinodicul țarului Boril*. Este evident că cea dintîi manifestare a acestor practici au fost praznicele rituale, care au caracterizat întotdeauna viața celor ce acceptaseră acest cult. Dezvoltarea praznicelor a favorizat laicizarea formelor rituale ale cultului bogomilic, pe de o parte, iar pe de alta eflorescența lor poetică, fixînd ținuta artistică a colindului laic, cîntec epic specific tuturor sărbătorilor bogomilice și apoi populare.

Oriunde s-a dezvoltat dualismul maniheic, la paulicienii Asiei Mici, la bulgari, la catarii italieni sau la albigenzii provenșali, el a însoțit întotdeauna efervescența socială a luptei împotriva feudalității cu creația literară ca armă de susținere a acestei lupte.

Alături de activitatea sectei în domeniul literar-oral s-a impus încă de timpuriu și necesitatea traducerii, vehiculării și prelucrării apocrifelor și, în cazurile în care aceste activități nu erau suficiente, elaborarea unor scrieri noi. Această ultimă activitate a decurs din faptul că secta bulgară a trebuit, cu vremea, să furnizeze adeptilor ei de pe alte teritorii (Italia, Franța) o literatură destinată prozelitismului în alte medii decît cel bulgar. Cronicarul francez Alberic de la mînăstirea Trois Fontaines din Champagne, care a scris în sec. XIII, ne oferă în acest sens importante mărturii pentru precizarea rolului propagandiștilor bulgari în difuzarea ideologiei bogomilice pe teritoriul francez¹. Astăzi nu mai este nici o îndoială că atît *catarii* italieni, cît și *albigenzii* francezi sînt ramificații occidentale ale bogomililor bulgari. Or, este semnificativ că, în vreme ce nu s-a păstrat nici un text slav al principalei cărți bogomilice, așa numita « Тайната книга », s-au păstrat în schimb în două versiuni latine, una din Italia, alta găsită în arhivele de la Carcassonne.

Problema circulației apocrifelor și partea ce revine bogomilismului în acest fenomen a fost mult discutată și disputată de pe poziții extreme². Nu ne putem opri în mod special asupra ei, dar vom încerca să sugerăm cîteva puncte de plecare pentru o reexaminare într-un spirit constructiv.

¹ *Monumenta historiae Germaniae*, scriptores, vol. XXIII, Hanovra, 1874.

² Vezi N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1929, p. 43—48, și mai ales E. Turdeanu, *Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles*, unde se face istoricul discuției.